

Supstitucija motiva biblijska etičnosti motivima junaštva u usmenoj književnosti

Piskač, Davor

Source / Izvornik: **Religija i tolerancija**, 2009, 7, 275 - 292

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:969925>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-07**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

Davor Piskač
Hrvatski studiji
Sveučilište u Zagrebu
davor.piskac@zg.t-com.hr

UDK: 821.163.42.09:398;
27-23-276;
821.09-13:398
Originalni naučni rad
Primljen: 08. 02. 2009.

SUPSTITUCIJA MOTIVA BIBLIJSKE ETIČNOSTI MOTIVIMA JUNAŠTVA U USMENOJ KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

U ovome se radu obrazlaže problematika supstitucije etičkih biblijskih motiva motivima junaštva u usmenoj književnosti. Narodna junačka pjesma u procesu psihološke sublimacije društvene tjeskobe, strahova i frustracija razvija motiv narodnog junaka (heroja) kao model zaštitnika interesa cijele zajednice. U situacijama kada se takav junak ponaša etično, u narodnim se junačkim pjesmama mogu pronaći biblijski motivi, ali u slučajevima kada se takav junak ne ponaša etično, primjećuje se posve potpuna odsutnost biblijskih motiva. Na taj se način biblijska etička semantika odvaja od semantike povremenih neetičkih i nemoralnih postupaka narodnih usmenoknjiževnih junaka. Radi se o pojavi supstitucije koja se temelji na nekim etnopsihološkim istraživanjima i razlozima, što će se pokušati elaborirati u ovome radu

Ključne riječi: biblijska etika, Biblija i Europa, etnopsihologija, usmena književnost, narodni junaci, junaštvo.

Uvod

Utjecaj *Biblije* na usmenu književnost toliko je snažan da se biblijski motivi nalaze u velikom dijelu prikupljene usmenoknjiževne građe. Premda se bilježe utjecaji *Biblije* i prije njena prijevoda za što zapisi, odnosno dokazi, dolaze iz prikupljanja apokrifne glagoljske građe (Strohal, 1917), tek sada počinje snažno djelovanje *Biblije* na usmenu književnost, što je i posve razumljivo zbog toga što je puk, ne samo putem homilija ili propovijedi, stupio s njom u izravan kontakt na svom narodnom jeziku. Naravno, najviše se osjeća onaj utjecaj biblijskih tekstova koji su prvi prevedeni, odnosno osjeća se utjecaj tekstova *Novog zavjeta*.

Neki su dijelovi *Biblije* bili izgovarani u mnogim prigodama, svečanostima i slavljinama te su na kraju postali temeljnim dijelom jezične baštine, počevši od

frazeologije pa sve do umjetničke uporabe.¹ U smislu govorne uporabe jezika, mnogi biblijski motivi poprimaju semantiku frazeoloških struktura, ali izgrađuju i literarne funkcije mikrostruktura stila, figure i trope, gdje dodatno razvijaju različita semantička obilježja.

U cijelom su korpusu usmene književnosti vrlo zanimljive narodne junačke epske pjesme, npr. objavljene u zbirci *Junačke narodne pjesme hrvatske i srpske* (Strašek, 1929), zbog toga što se biblijski motivi, za razliku od ostalih oblika usmene književnosti, ne ostvaruju u svim situacijama i svim dijelovima tih pjesama, nego samo u određenim uvjetima, a i tada jedino na određenim mjestima. Naime, biblijska etička zalihosnost i kontekst *ne dopuštaju* svojoj moralnoj semantici uporabu u situacijama i na mjestima u junačkoj pjesmi koja semantički odstupaju od ideje dobra. Narodni junaci vrlo su često beščutni, okrutni, nasilni i nepravedni pa se u tim kontekstima biblijski motivi uglavnom ne pojavljuju, a i kada se pojave, što je vrlo rijetko, tada je to isključivo na frazeološkoj razini, i to u funkciji kao što je npr. imaju uzvici među vrstama riječi, bez crpljena snage umjetničkog izraza iz nabožne, etičke, odnosno biblijske semantike.

Ovaj će se rad, dakle, pozabaviti problematikom funkcije biblijskih motiva u korpusu junačkog usmenoknjiževnog pjesništva i pokušati dati odgovor na pitanja vezana uz motivaciju supstitucije biblijskih motiva u navedenom korpusu. U tome će se smislu prethodno nešto reći o utjecaju *Biblije* na kulturu i književnost, elaborirat će se pojam etičkog u kontekstu *Biblije* te na koncu, na nekoliko primjera, pokušati obraniti hipoteza da se u junačkome pjesništvu biblijski motivi ne koriste iz posve određenih etnopsiholoških² razloga utemeljenih na biblijskoj etičnosti.

¹ Frazemi motivirani Biblijom u širokoj su uporabi u hrvatskoj književnosti, od njenih početaka pa sve do danas. Izrazi kao što su Bože moj! Bože pomози! Hvala Bogu! sastavni su dio svakodnevnog govora pa samim time i usmene književnosti. Semantički složeniji oblici, poput sintagme oče naš, svoju frazeološku podlogu nalaze u invokacijama. Tako tu formulu možemo pronaći kod Marulića u pjesmi Dobri nauci (Klasici, 2000).

² Etnopsihologija je proučavanje psiholoških faktora na koje utječe rasa, kultura ili etnička grupacija, odnosno, moguće ju je se shvatiti i kao komparativno proučavanje psihologije rasa i naroda. Uz nju se razvi ja i etnopsihijatrija koja uočene psihološke anomalije pojedinaca, ali i društava, nastoji liječiti, vidi u: Enciklopedija Britanica, <http://www.britannica.com/eb/topic-194321/ethnopsychiatry>

Utjecaji *Biblije* na kulturu i književnost zapadnoga kulturnog kruga

Biblija čini temelje ideja i načela zapadnoga europskog kruga³, a njezin se utjecaj vidi u mnogim segmentima života i na svim ostalim kontinentima, počevši od ideje ujedinjena (Tanjić, 2003, 61-80.), razvoja religioznosti, politike, zakonodavstva, školstva, kulture itd.⁴ O tome da je *Biblija* najznačajnija knjiga zapadnoga europskog kruga svjedoče brojni utjecaji *Biblije* na kulturu i kulturne djelatnike.⁵ Prvi utjecaji kreću već u srednjovjekovnom slikarstvu gdje ... „slike za srednjovjekovnog čovjeka nisu bile ili nisu trebale biti ono što se gledanju dopada“ *quae visa placent* (T. Akvinski), a još manje estetički predmeti „bezinteresnog sviđanja“ (Kant). Religioznome čovjeku slika je otvarala svijet s

³ Temeljno obilježje zapadnoga kulturnoga kruga jest da polazi od antike te se temelji na njenim civilizacijskim prinosima koji postaju očvidni razvojem države, urbanizacije, pisma i znanosti kojoj prethode razni sistemi edukacije. Zapadni kulturni krug tako razvija vlastite temeljne odrednice kao što su svjetonazor, vrednote i na njima usustavljena pravila ponašanja, baš kao i način proizvodnje materijalnih predmeta, ali i umjetničkog izraza. Tako su u zapadnoeuropskom kulturnom prostoru naglašeno isprepletene dva kulturna obrasca, antički, odnosno grčko-rimski i kršćanski. Njihovo je prožimanje evidentno u mnogim aspektima života i bitno se razlikuje od drugih civilizacijskih krugova. Napose kršćanstvo koje se prije otprilike dvije tisuće godina počelo oblikovati te zatim širiti artikulira se u kontekstu crkve kao zajednice vjernika koja ima koherentan i unison pogled na svijet i životne vrijednosti čime se postavljaju standardi europskog civilizacijskoga i kulturnog kruga.

⁴ Usp. A. Rebić U: Rapo, Vesna; Vuk, Tomislav; Rebić, Adalbert; Kožić, Maja; Milinović, Dino; Mirković, Marija; Belaj, Vitomir; Laszlo, Želimir, *Biblija - izvor religija i kultura*, Hrvatsko društvo folklorista, Zagreb, 1998.

⁵ Početkom 90-ih godina 20. stoljeća, javljaju se razmišljanja o tome kako kršćanska etika više nije identična zapadnome kulturnom krugu zbog toga što se zapadni svijet više ne smatra izvorno kršćanskim pa se zbog toga centar kršćanstva preselio u zemlje trećega svijeta, vidi u: *International encyclopedia of ethics* (ur. J. K. Roth), London-Chicago, 1995., str. 148. Najjača argumentacija takvim stavovima dolazi, zapravo, s područja prirodnih znanosti.

Kršćanski teolozi tome nasuprot tvrde kako se znanost prepoznaje kao „nova ideologija“ koja se javlja „nakon smrti ideologija“, ali je u tome smislu ipak znatno ograničena zbog toga što razvija „samo iskustvenu cjelinu“, a ne i „čistu cjelinu“, vidi u: T. Matulić, „Mogućnosti i granice suvremene znanosti“, *Bogoslovska smotra*, 76(2006)2, str. 317-19. Što se pak tiče humanističkih znanosti, Drugi vatikanski koncil otvorio je mnoga važna pitanja u smislu interakcije povijesti i teologije, odnosno suočava teologiju s povijesnim istraživanjima i pitanjima koja nameće suvremeno doba. Na taj se način nastoji prevladati jaz između vjere i uma, odnosno nastoji se potaknuti interferencija između teologije i društveno-humanističkih znanosti kako bi se sjedinilo „interpretaciju i povijesno-kritičko znanje“ u univerzalnu povijest čime će se ujedno još jednom potvrditi vjerodostojnost kršćanstva, vidi u: Z. Joha, „Teološke zasade na kraju 20. stoljeća“. *Filozofska istraživanja*, 20(2000)2-3, 423-438.

Bogom spasiteljem te s transcendentnim božanstvom u temelju svega. Slika je omogućila seberazumijevanje i potaknula na religijsko moralno okretanje k uzvišenoj svrsi života...“⁶ U renesansi se naglašeno razvijaju estetski aspekti likovne umjetnosti, a taj se trend nastavio sve do pojave suvremene umjetnosti, odnosno sve do danas. Kako u likovnoj umjetnosti, tako se ta se pojava bilježi kroz povijest i u svim ostalim oblicima umjetničkog izražavanja, sve do suvremene pojave filma.⁷

Što se književnosti tiče, već su se od pojave prvih prijevoda *Biblije* na latinski jezik, a potom i na narodne jezike, počeli razvijati utjecaji *Biblije* u Europi. Iz tih je utjecaja proizašao cijeli niz predaja, knjiga i raznovrsnih tekstova koji svoju motiviku nalaze u *Bibliji*, počevši od usmene pa do umjetničke književnosti, gdje je većina europskoga pjesništva nastala na parafraziranju motiva biblijskih junaka i priča.⁸ Naravno, i dramsko kazalište isto tako pronalazi svoje temelje u evanđeljima, odnosno u liturgijskom prikazivanju muke Isusa Krista, a potom i muke drugih svetaca u srednjovjekovnim, vrlo popularnim, prikazanjima.

Velik se utjecaj *Biblije* širio na razne načine, prije svega zbog toga što je *Biblija* temelj liturgije, ali i zbog toga što je postala predmetom službene poduke u mnogim (i prvim) školama.

S obzirom na širenje putem liturgije, veliku ulogu imaju *homilije*, napose u *usmenoj književnosti*⁹, zbog toga što su se propovijedima imanentnim

⁶ M. Galović, „Svjetlo, slika i božanska tama“. *Filozofska istraživanja*, 20(2000)2-3, 439-466.

⁷ U suvremenom svijetu vizualne komunikacije biblijski motivi ostvaruju tematizirajući vlastitu narativnost, ali isto tako imaju funkciju posredne motivacije nastanka mnogih filmskih ostvarenja, u čemu svakako prednjači knjiga *Otkrivenja*, napose njezin alegorični, mistično-mitološki jezik.

⁸ U tome smislu svakako se vrlo funkcionalni pokazao motiv Djevice Marije, počevši od liturgije, potom trubadurskog pjesništva pa sve do predrenesansnog petrarkizma koji postojeći srednjovjekovni obrazac uklapa u svoje strukture.

⁹ Usmena je književnost najstariji i najdugotrajniji oblik književnog stvaranja jezikom kao medijem, a zacijelo je stara koliko i sam čovjek. Najpoznatiji su usmenoknjiževni oblici pučko dramsko stvaralaštvo, usmenoknjiževna retorika, poslovice i zagonetke, lirska poezija, epska poezija te bajke i pripovijetke, a svima im je svojstveno da ih stvara nepoznati, ali daroviti pojedinac koji osjeća snagu materinje riječi. Jednom kada nastane, usmena se književnost pronosi usmenim putem čemu je stilski, formalno i sadržajno prilagođena.

Temeljna razlika između pisane i usmene književnosti nije u načinu bilježenja, nego u funkcionalnom odnosu spram društva na koje se referira. Pisana ili tzv. umjetnička književnost afirmira estetsku funkciju teksta, dok usmena književnost uglavnom afirmira društvene funkcije. Naime, temeljna je zadaća usmene književnosti čuvati sjećanja i običaje pojedine zajednice te tako sačuvati etnički integritet i specifičnosti. Vidi u: D. Piskač, „The Aesthetic Function in Oral Literature“. *Narodna umjetnost*, 44(2007)1, str. 93-114.

procesima širenja usmenosti izvrsno širile među pukom. Naime, biblijska se motivika u usmenoj književnosti širila zahvaljujući svojoj narativnosti, kao i zbog toga što se u njoj uočavala prirodna logika, razložita motivacija te sustav vrijednosti prirodne pravde utječući tako na običajno pravo i idejne stavove, što su sve obilježja i usmene književnosti. Na taj se način stvorio prirodan odnos između Boga i čovjeka iz čega se razvio teocentrizam te raznovrstan niz suprotnosti, antiteza, kontrasta pridajući pri tome čovjeku veliku snagu i moć, ali uvijek zavisnu od Boga kao stvoritelja.

Što se tiče epske usmene književnosti, bilježe se utjecaji (motivi) Jošue, Šaula i Davida, odnosno ratni podvizi i junaštvo nekih likova, ali niti u približno tako širokom spektru kako bi se očekivalo da će utjecati. Osim junaka i neki su drugi motivi kao npr. *zmajevi, sokolovi, ljute guje, konji, orli* izvedeni iz biblijskog naratološkog tkiva, no zanimljivo je da se konkretna imenovanja i zazivanja Boga i svetaca rabe na drugačiji način u odnosu na ostale usmenoknjiževne oblike: kada je djelovanje junaka etički opravdano, ta se imenovanja jasno uočavaju, ali kada djelovanje junaka nije etički opravdano, frekvencija njihovog pojavljivanja drastično opada.

Buduće usporedbe radi, kako bi se vidjela očita razlika u navođenju biblijskih motiva između junačke književnosti i mnoštva ostalih usmenoknjiževnih oblika, u potonjima se zaista može razabrati iscrpna uporaba biblijskih motiva, kao što je to npr. u pjesmi *O, Marija, roža Božja* iz *Pavlinskog zbornika*¹⁰ iz koje se ovdje navodi samo početak:

O Marija, roža Božja, plemenita korena Davida,
od Šalomonovoga dvora, od herceškoga gospostva
i od viteskoga kraljestva rođena si devica,
O Marija!

...

Biblija i kršćanska etika

U zapadnome kulturnom krugu kroz povijest su se biblijske etičke norme uglavnom širile putem teologije crkve koja je bila temeljni nositelj i promotor biblijske etičnosti. Primjer metode širenja moralnosti i etičnosti koju je crkva u tom smislu razvila je, primjerice, institucija svakodnevne i obvezujuće molitve koja potiče volju za činjenjem dobra kroz vjerovanje te ima zadaću usaditi čovjeku pravila i norme etičkog ponašanja.¹¹ Razvojem teološke i filozofske misli uključuju se i kategorije razuma¹² koje opravdavaju biblijsku etiku i obrazlažu je

¹⁰ Pavlinski zbornik, 1664., vidi u: CD-ROM Klasici hrvatske književnosti/Pjesništvo; Bulaja naklada. Zagreb, 2000.

¹¹ Suprotstavljajući biblijsku etiku filozofskoj, u Bibliji je presudan faktor vjere kao regulator i onaj koji će odrediti pravednika (Psalmi 14:1) te tako opću etiku pretvara u osobnu.

¹² Immanuel Kant je jedan od utemeljitelja etike kao filozofske discipline. U svojoj knjizi *Kritika praktičnog uma* polazi od pojma dobre volje kao pojma dobra samog po sebi, a

kao vrlo funkcionalnu. Naravno, uz uvjet da se poštuju u *Bibliji* navedeni božanski zakoni koji neosporno, napose u *Novom zavjetu*, nalažu altruizam, odnosno ljubav prema Bogu, sebi i bližnjemu. Na kraju tu je mudrost življenja, kao metonimija zrelosti i iskustva, koja sama po sebi nalaže da je ideja dobra, odnosno djelovanje u smislu dobra (počevši još od Sokrata)¹³ uvijek bolje od djelovanja u smislu ideje zla, što najbolje prikazuje neposredna životna praksa.

Dakle, biblijska se etika može shvatiti u kontekstu dobroga ponašanja uz uočavanje etiologije koja na ponašanje utječe, a utemeljena je na pitanjima kao što su: što bi čovjek trebao učiniti, odnosno kako bi trebao djelovati da bi se činilo dobro? Pri odgovaranju na ta pitanja, biblijska se etika ne bavi teorijskim, teološkim i filozofskim obrazlaganjem, nego je usmjerena na primjere, konkretne načine ponašanja koji na njih nedvosmisleno odgovaraju. Životna praksa najbliže određuje biblijsku etiku, a predstavljaju je vrlina, ideal i samodisciplina za što je potreban nauk kako bi se moglo razlučiti dobro od lošega.

Zbog toga što je tako izravno usmjerena prema životu, posve je razumljivo što tako snažno djeluje i na usmenu književnost koja svoje temeljno polazište nalazi u životnoj praksi. Štoviše, mnogi su dijelovi *Biblije* i nastali u domeni usmene književnosti pa je to još jedan od mogućih razloga njenog snažnog utjecaja na narodne literarne umotvorine.¹⁴

Biblijske tekstove ne treba promatrati parcijalno, ovisno o karakteristikama promatrača te kontekstualiziranoj vremenskoj i društvenoj perspektivi, jer pri takvom promatranju tekstovi ne proizlaze uvijek unisoni i dosljedni pri određivanju biblijskih etičkih principa. Pri proučavanju biblijskih tekstova treba uzeti u obzir činjenicu da je *Biblija* struktura sastavljena od specifičnih dijelova gdje svaki dio određuje globalnu strukturu.¹⁵ Naime, svi su biblijski tekstovi

svrha mu je ispunjenje dužnosti i poštovanje zakona (deontološka etika). Dalje Kant izvodi i zaključak o moralnom zakonu, kategoričkom imperativu, koji se temelji na samokontroli. Naime, prema Kantu svaki čovjek ima već ugrađen temeljni etički zakon koji regulira njegovo ponašanje te jedino od snage volje pojedinca ovisi hoće li se priklanjati tome zakonu ili ne. Moralni je zakon postao jedan od preduvjeta tzv. Kantovog praktičnog uma što je kasnije dovelo do mogućnosti razvoja teorijske (apsolutne) etike čija je zadaća shvatiti i tumačiti moral kakav se javlja u ljudskoj životnoj praksi.

¹³ Svojom poznatom krilaticom da je vrlina smisao života Sokrat smisao ljudskoga života vidi u kreposti, poštivanju zakona, umjerenosti, samosavladvanju i usavršavanju kao protuteži opadanju morala.

¹⁴ Vidi još: D. Piskač, „The Typology of Biblical Invocations on the Examples of the Psalms and the Song of Songs”, *Narodna umjetnost*, 45(2008)1.

¹⁵ S obzirom da se *Biblija* može promatrati i u kontekstu književnosti kao književna činjenica, evidentno se može raščlaniti i u strukturalističkome smislu.

Kako se strukturalizmu ne bi mogla pripisati anakronost, treba spomenuti kako zadnjih godina, a nakon poststrukturalističkih kritika, odnosno prijelaza sa strukturalizma na često kontradiktorni poststrukturalizam, strukturalizam u obliku (neo)strukturalizma doživljava svojevrsnu renesansu te se nadaje kao sigurna i vjerodostojna metodologija istraživanja u

uključeni u *Bibliju* s nekim razlogom koji pridonosi univerzalnosti *Biblije* te je to načelo univerzalnosti upravo prvo generalizirajuće biblijsko načelo u smislu njezine cjelovitosti, zaokruženosti i smislenosti. Osim toga, *Bibliju* je moguće, promatrati kao strukturu uređenih (i književnih) tekstova gdje se svaki tekst može podvrgnuti analizi i interpretaciji.¹⁶ Imajući na umu cjelovitost *Biblije* kao bitno načelo, svaki tekst treba promatrati i u kontekstu vremena njegova nastanka, kao i s obzirom na druge kontekste koji su prethodili nastanku pojedinog dijela *Biblije*. U smislu *Biblije* kao „zakona“ i *Biblije* kao „književnosti“ dovoljno je vidjeti Levitski zakonik (Levitski zakonik 19) gdje su vrlo ozbiljni zakoni doneseni uz uporabu mikrostrukturnih i formalnih oblika uobličavanja književnog teksta što se posebno dobro vidi na primjeru dijaloga (Jahve reče Mojsiju: „Govori svoj

književnosti. Dakle, bit strukturalizma proizlazi iz njega samoga jer on sam stvara pojmove i primjenjuje ih na nekoj građi, po čemu je na neki način sličan filozofiji. Svjestan je unutarnje podudarnosti znanosti u kojoj svaki pojedini element biva podređen svima ostalima, ali u isto vrijeme određuje odnose koji će vladati svim tim elementima. Razvija vlastiti unutarnji smisao koji nadilazi dimenziju sadržaja. Zbog toga je možda važnije uočiti mjesto pojedinog elementa u sustavu, nego li njegov sadržaj, što će se s obzirom na usmenoknjiževne strukture pokazati i više nego opravdanim, vidi u: D. Piskač, „The Aesthetic Function in Oral Literature”. Narodna umjetnost, 44(2007)1, 93-114.

¹⁶ Erich Auerbach (1982.- 1957.) u svome eseju *Odisejev ožiljak* (E. Auerbach *Mimesis*. Nolit, Beograd, 1968., str. 7-30) uspoređuje tekst Homerove *Odiseje* i biblijski tekst *Staroga zavjeta* te dolazi do vrlo zanimljivih zaključaka te razumijeva *Bibliju* kao književnost, ali ističe povijesne funkcije biblijskoga teksta kao dominantne, odnosno ističe da je *Biblija* književno oblikovana priča koja želi da je se shvati posve ozbiljno i da joj se bez zadržke povjeruje.

S druge strane, Nortroph Frye (1912.-1991.) u svojoj knjizi *Veliki kod(eks): Biblija i književnost* (N. Frye, *Veliki kod(eks): Biblija i književnost*. Prosveta, Beograd, 1985.) isto tako promatra *Bibliju* kao književno djelo, ali osporava povijest kao primarnu odrednicu biblijskoga teksta. Važnijom smatra činjenicu da je *Biblija* izvršila vrlo veliki utjecaj na mnoge književnosti i književnike ponajviše zato što je na osobit način živom održavaju mitološki okviri kao okviri na kojima su sazđani temelji zapadnoga kulturnog kruga. Prema Fryeu *Biblija* koristi poetski jezik, ali ona nije samo književnost, ponajviše stoga što njezin jezik nije alegorijski. Zapravo se radi o retoričkim, točnije oratorskim obrascima koji u sebi nose snagu istinitoga iskaza te teže vlastitom ostvarivanju u duhovnom, ali i konkretnom, materijalnom smislu. Dakle, biblijski je oratorski jezik istovremeno i metaforički (poetski) i stvaran (u smislu stvarne egzistencije).

Frye promatra *Bibliju* kao cjelovit, zajednički entitet konkretnih slika i pojmova koji nedvojbeno pokazuju povezanost, a razloge za to pronalazi u biblijskim kodovima, koji su međusobno podudarni, pa zahvaljujući toj podudarnosti svi dijelovi *Biblije* djeluju kao jedinstvena cjelina. Na pitanje je li *Biblija* književno djelo, odgovara tvrdnjom da *Biblija* zastupa književnu, ali i doslovnu prisutnost Boga pa zbog toga ne stavlja u prvi plan književne namjere svoga teksta, premda u sebi sadrži obilje pjesničkih figura, vidi u: D. Piskač, „The Typology of Biblical Invocations on the Examples of the Psalms and the Song of Songs”, Narodna umjetnost, 45(2008)1.

zajednici Izraelaca i reci im: Sveti budite! Jer sam svet ja, Jahve, Bog vaš...“), na primjeru retoričkih lajtmotiva („Ja sam Jahve, Bog vaš!“) i pjesničkih figura („Ne pravite sebi lijevanih kumira!, ...Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe!... Tako se zemlja neće podati bludnosti niti će se napuniti pokvarenošću.“).

U *Staromu zavjetu*, zapovijedi¹⁷ su uglavnom postavljene u smislu međuljudskih odnosa te u smislu obveza održavanja zakona i poštivanja Boga, ali je u nekim biblijskim tekstovima vidljivo da se zbog „dvostruke fokusiranosti“ (i nedosljednosti) zakonodavstvo može gubiti na svojoj karizmatičnosti.¹⁸ Naime, zanimljivo je da *Stari zavjet* iznad svega cijeni život, puno više od materijalnih dobara, pa se čak i zlodjela koja su vezana uz narušavanje tuđe imovine ne mogu kažnjavati smrću, što je vrlo napredno, zapravo božansko razmišljanje. No s druge strane, promotri li se starozavjetni zakon (Levitski zakonik 20:9-19), za nepoštivanje roditelja neizostavno se nalaže smrtna kazna, kao i za preljub te neke druge i danas neprihvatljive oblike ljudskoga ponašanja, ali koje nikome izravno ne ugrožavaju život pa ne podliježu najstrožem kažnjavanju. Reklo bi se kako u *Starome zavjetu* zbog odvajanja zakonodavstva od božanske karizme¹⁹ postoje etičke nejasnoće, no kad se te nejasnoće promotre u cjelini, odnosno u duhu *Deset zapovijedi* kao temeljnom, vrlo karizmatičnom, etičkom i moralnom načelu ponašanja svih ljudi²⁰, dolazi se do više kategorije generalizacije. Naime, *Deset zapovijedi* su u *Starome zavjetu* svojevrsan zakonik nad svim zakonicima te

¹⁷ Židovska tradicija dijeli zakone u 613 zapovijedi (mitzvot). Temeljna je razlika u zakonitostima ta što se zakoni dijele na one prema čovjeku i na one prema Bogu, s time da neke zapovijedi zapravo miješaju ta dva principa. Tako se npr. poštovanje Sabata povezuje s odavanjem priznanja i počasti Bogu koji je stvarao svijet, ali imaju veze i s time da se zaštiti društvo od pojave prekomjernog rada i robovskog izrabljivanja slobodnih ljudi, ali i životinja (http://en.wikipedia.org/wiki/Ethics_in_the_Bible).

¹⁸ Vidi još: B. Lujčić, „Odvajanje zakonodavstva od karizme u Izraelu. Narativna analiza Izl 18, 13-27“, *Bogoslovska smotra*, 76(2006)4.

¹⁹ Isto.

²⁰ Na sličan je način strukturalna matematika ipak razriješila i poznati Epimenodosovog, odnosno Minosov paradoks. Naime, u matematici je svojedobno postavljeno pitanje skupa svih skupova koji bi po definiciji trebao sadržavati i samoga sebe, a njegovu je nemogućnost dokazao je matematičar i logičar Kurt Gödel (1906. – 1978.), inače i veliki Einsteinov prijatelj, svojim čuvenim teoremom o nekompletnosti. Vodeći se zakonitostima logike, potvrdio je da takav skup ne može postojati, ali, postoji rješenje tog paradoksa postavi li se jedna premisa temeljnom i od nje se tumači sve ostalo. „Tako je tek Gödel pokazao kako se može uspostaviti veza između matematičkih pojmova i jezika, a koliko je taj znanstvenik daleko gledao govori i činjenica da je postavljanjem pitanja je li ljudski um jednak računalu, nanovo povezoao razmišljanja iz teorijske logike, psihologije čovjeka, krajnjih mogućnosti računala i fundamentalne filozofije. Dakle, uzme li se *Deset zapovijedi* temeljnom (semantičkom) premisom, tada se prema njoj mogu riješiti, odnosno rastumačiti i shvatiti i sve ostale biblijske „zakonodavne“ premise. Usp još: J. Ćirić, R. Kovačević, „Kompjuterska paradigma kognicije –Pogled iz filozofije uma“, *Acta Iadertina*, 3(2006), str. 3-27.

djelovanje u skladu s njima osigurava spasenje. Sve ostale pojave zakona su izvedene iz njih i treba ih interpretirati s obzirom na kontekst *Deset zapovijedi* te im pridati, ali ponekad i oduzeti, etički kredibilitet, kao što je to učinjeno u *Novom zavjetu*.²¹

Naime, *Novi zavjet* otklanja etički problem temeljeći se na riječima i djelima Isusa Krista koji je neosporan etički i moralni autoritet i to ne samo u kršćanstvu. Krist je, naime, uveo *instituciju* ljubavi kao „korektivni element“ koji definitivno može ispraviti svaku etičku neregularnost. Tako je *Novi zavjet* u etičkom smislu napravio pravi iskorak. *Novi zavjet* bitno je drugačiji od *Staroga* zbog toga što je Krist uvođenjem ljubavi i opraštanja kao najviših standarda etičkog ponašanja jednostavno dokinuo svaku neetičnost, okrutnost i nepravednost prema Bogu i bližnjemu, što je na kraju (ili možda na početku) potvrdio i osobnim primjerom, koji svojom karizmom snažno djeluje još i danas.²² *Oprostiti neprijatelju* i *okrenuti i drugi obraz* sintagme su koje su odredile iznimno visoke standarde kršćanske etike. Istovremeno, ni u čemu nije stupio u etičku koliziju s *Deset zapovijedi* čime je omogućio svodenje i *Staroga* i *Novoga zavjeta* u jedan cjelovit i zaokružen biblijski korpus, odnosno u unisonu strukturu. Tada tako strukturirana *Biblija* zaista stoji kao etička okosnica svekolike kulture i književnosti, odnosno usmene književnosti kao specifičnog predmeta istraživanja ovoga rada.

Motiv junaštva u usmenoj književnosti

Junaci, narodni heroji i junaštvo oduvijek su zauzimali posebno mjesto u povijesti gotovo svakog naroda.²³ Javljaju se i kao jedan od češćih motiva u starijim europskim književnostima, a osobito su bili zastupljeni u srednjovjekovnoj književnosti. Usporedo s tzv. umjetničkom književnošću, narodni se junaci kao motiv često pojavljuju i u usmenoj književnosti. Zapravo, oni su kao motiv primarno i generirani u korpusu usmene književnosti, a nakon što su se kroz formu epske pjesme i epa razvili, protegnuli su se i na pisanu književnost.

Uz narodnoga se junaka neizostavno vežu i junačka djela koja je taj junak učinio u svoje ime ili pak u ime zajednice kojoj pripada. Na prvi je pogled sve kako treba, ali kada se pozornije prouči tipični lik junaka, od antike, preko *Biblije*

²¹ Možda ponajbolji sažetak etičkih zakona u Bibliji izrečen i nadograđen riječima: „A on mu reče: Ljubi Gospodina Boga svojega svim srvom svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovijed. Druga, ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga“ (Matej 22:37-39).

²² Kako se Bog predstavlja ljudima, ljudi bi trebali težiti moralnom ponašanju poput onih koji zastupaju riječ Božju, dakle poput konkretnih uzora: „Što ste naučili, i primili, i čuli, i vidjeli na meni – to učinite i Bog mira bit će s vama“ (Filipljanima 4:9) ili „Nasljedovatelji moji budite, kao što sam i ja Kristov“ (I. Korinćanima 11:1).

²³ Bošković-Stulli, Maja, *Od bugarštice do svakidašnjice*, Konzor, Zagreb, 2005., str. 114-124.

pa do danas, susrest ćemo se s vrlo zanimljivim paradoksima. Naime, često se junačka djela s motrišta društvenog morala i etičkih načela nipošto ne bi mogla smatrati junačkima.

Narodna pjesma Marko Kraljević i brat mu Andrijaš²⁴ jedna je od najstarijih zapisanih hrvatskih usmenoknjiževnih pjesama, a zapisao ju je Petar Hektorović (1487.–1572.) u svom *Ribanju i ribarskom prigovaranju* te je uz nju naveo da je ispjevana „srpskim načinom“. Pjesma daje vrlo slikovit primjer junačkoga života, stoga se u pjesmi osjećaju velika napetost, strah i agresija proizašla iz straha, što na kraju rezultira nepromišljenom i naglom srdžbom te *biblijskim motivom* bratoubojstva.

Pjesma počinje relativno mirno, u prijateljskom raspoloženju ispunjenom povjerenjem da bi se u trenutku premetnula u nešto posve drugo. Naime, nakon što su se posvadili oko podjele konja, a tko će dobiti konja to je pitanje časti i sigurnosti, Marko bez upozorenja *zabija mač u srce* svome bratu Andrijašu.

/.../

tuj si Marko potrže svitlu sablju pozlaćenu
i udari Andrijaša brajena u srdašce...

/.../

On će u narodnoj pjesmi radije ostati i bez brata, nego li bez časti koja bi mu trebala osigurati junačko priznavanje. U neku bi se ruku sličan motiv mogao pronaći i u odnosu Kaina i Abela. S druge pak strane Andrijaš, unatoč tome što umire, obvezuje Marka da učini par „pravednih“ stvari: obvezuje ga da Andrijašev dio plijena preda njihovoj junačkoj majci te da joj slaže za bratovu smrt čime mu se zapravo gorko osvećuje.

/.../

Nemoj to joj, mili brate, sve istinu kazovati,
ni naju majku nikako zlovoljiti,
da reci to ovako našoj majci junačkoj:...

/.../

Pred majkom ne želi da se zna za njegov poraz, nego želi da Marko slaže kako ga je zadržala vila zbog njegova junaštva. U pjesmi se navodi kako je to zato da se majka ne bi žalostila, što se mora uzeti u obzir, ali isto tako ne treba s uma smetnuti niti mogućnost da ukoliko majka ne zna za ubojstvo, ona ih obojicu smatra jednako velikim junacima. Analizom i interpretacijom se ovdje može pokazati, ali i dokazati, generalno licemjerje narodnih junaka, što je jedan, osim (brato)ubojstva, od drastičnijih primjera nepoštivanja biblijske etičnosti. Naravno, u *Bibliji* se može pronaći Kristova osuda licemjerja: „Jao vama, pismoznanci i farizeji! Licemjeri! Obilazite morem i kopnom da pridobijete jednog sljedbenika. A kad ga pridobijete, promećete ga u sina paklenoga dvaput goreg od sebe“ (Matej 23:15). Narodni pjevač kao da je baš ovu rečenicu imao na umu kada je

²⁴ Marko Kraljević i brat mu Andrijaš, CD-ROM Klasici hrvatske književnosti/Pjesništvo; Bulaja naklada. Zagreb, 2000.

Andrijaš licemjerno, tobože pokajnički zaklinjući brata na samrti, zatražio od njega da zapravo sebe osudi pred majkom, prijateljima, zapravo pred svijetom i Bogom.

U zadnjim je trenucima svoga života Andrijaš očekivano hrabar. Prihvata smrt i ne boji se, no u cijeloj pjesmi se nigdje ne spominje Bog niti se na bilo koji način povezuje s biblijskim ili bilo kakvim drugim etičkim kontekstom. Čak nema niti osude bratoubojstva premda se posredno, iz interpretacije, može ukazati na *Biblijom* motiviranu etičku kritiku pohlepe, srdžbe i nadasve licemjerja.

Narodni se junaci „boje“ Boga, što potvrđuje i generalna činjenica da kada se nađu u nevolji zazivaju jedan drugoga, a ne Boga ili što sveto. Tako npr. u knjizi Milana Strašeka²⁵ u kojoj je sakupio više od 8 500 stihova ima svega 11 biblijski motiviranih zaziva (invokacija), dok međusobnih zazivanja junaka ima puno više.²⁶

U prilikama kada se *biblijski motivirane invokacije*²⁷, ili bilo koji drugi motivi, i javljaju u junačkome pjesništvu, tada je to uglavnom u funkciji frazema. Frazemi se lako pamte, značenje im je uvijek točno određeno i ne širi se izvan konteksta pa su vrlo funkcionalni u smislu od memotehničkih pomagala. Naime, ideja Boga je u njima definitivno naznačena, ali je se ne može povezati ni sa

²⁵ M. Strašek, *Junačke narodne pjesme hrvatske i srpske*. Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Zagreb, 1929.

²⁶ Invokacija, odnosno zaziv određenoga božanstva, sveca, heroja ili slično, primijenjena na književnosti jedan je od najstarijih i najpoznatijih primjera govora ili teksta koji je u isto vrijeme namijenjen slušanju ili čitanju, ali koji za razliku od ostaloga teksta u sebi očekuje odgovor ili pomoć od nekog kome je upućena. Invokacija može biti slična ili slobodnome govoru ili frazi, a to ovisi u kojem se tipu teksta nalazi. U konačnici ona može biti shvaćena više kao dio izraza, odnosno forme, ili više kao dio sadržaja - što određuje literarni kontekst njenog pojavljivanja. U usmenoj i umjetničkoj književnosti postoje četiri tipa invokacije. Prvi tip zaziva društveno dominantni transcendentalni oblik, drugi je tip mješovit pa uz dominantni transcendentalni oblik uvodi i motive iz drugih transcendentalnih svjetonazora, treći tip podrazumijeva transcendentalnu ravnopravnost novih uvedenih motiva, a četvrti bitno odstupa od dominantne transcendentalne matice. Kao rezultat, funkcija invokacije u usmenoj književnosti ide za tim da se u određenim situacijama jedna invokacijska motivika supstituiraju drugom, npr. vjera se zamjenjuje povjerenjem, kako bi se očuvala struktura djela kao i vrlo važna društvena funkcionalnost usmene književnosti, vidi u: D. Piskač, „Funkcija invokacije u hrvatskoj usmenoj književnosti“, *Riječ*, 13(2007)3, str. 151-164.

²⁷ Jedan je od mogućih načina određivanja biblijskih tekstova kao književnih je i proučavanje biblijskih invokacija. Naime, invokacija je vrlo čest i homogen element biblijske strukture, a ponaša kao dio koji odražava cjelinu pa se tako istraživanjem uporabe invokacija može ponešto reći i o književnim funkcijama biblijskih tekstova, vidi u: D. Piskač, „The Typology of Biblical Invocations on the Examples of the Psalms and the Song of Songs“, *Narodna umjetnost*, 45(2008)1.

kakvom etičkom semantikom, o čemu dobro govori nekoliko sljedećih primjera vrlo čestih usmenoknjiževnih invokacija:

Bože mili čuda golemoga
Da bi stati komu pa gledati...

(Značenje fraze: veliko čudo.)

...
Braćo moja i družino draga,
Bog bi dao da bi dobro bilo...

(Značenje fraze: nadamo se dobrome.)

...
Oj Boga ti, Novače kovaču,
Jesil' ikad bolju sakovao.
Oj Boga mi, Kraljeviću Marko!
Jesam jednu bolju sakovao,
Bolju sablju, a boljem junaku...

(Fraza koja preuzima funkciju uzvika.)

Primjera radi, i druge narodne junake, kao što je npr. je Mijat Tomić, narodna predaja opjevava na istovjetan način, no ova je pjesma specifična po tome što ipak rabi biblijske motive, ali se ne poziva na njihovu etičku semantiku, nego ih rabi u striktno frazeološkom smislu.

Bože mili, na daru ti hvala!
Lijepo ti je Duvno polje ravno:
Po njem raste pšenica bjelica.
Konjska hrana zelena travica

U uvodnom se dijelu, dok je Mijat još bio „dobar“, koriste fraze proizašle iz povezanosti s *Biblijom*, no u ostalom, većem dijelu pjesme, od dijela koji opisuje kako je sjekao Turke i pljačkao pa sve do kraja pjesme, ne spominje se više Bog niti biblijski motivi niti u kojemu smislu, niti se daje naznaka bilo kakvog etičkog nazora, izuzev u zadnjemu stihu, odnosno na samom kraju pjesme kada se ženi, a ženidba se u narodu shvaća kao ispravan čin:

/.../

Pir činili, društvo veselili,
Sve u strahu Boga velikoga.

S druge strane kada junak biva kažnjen za svoja zlodjela, biblijski se motivi naglašeno stavljaju u prvi plan. Na primjeru pjesme *Obljuba siromašne*

*djevojke*²⁸, u kojoj je Ivo Senjanin, još jedan narodni junak, na silu obljubio mladu pastiricu pri čemu je zaista grubo povrijedio etička načela ponašanja, djevojka moli Boga za pomoć. Bog joj zaista i pomaže, što se prikazuje široko razvijenom biblijskom motivikom, odnosno motivima zmije, magle, gavrana i, naravno, Boga.²⁹

Opremi se Senjanine Ive,
opremi se moru u gusare,
gusarija devet godin dana.
Kad deseta godina nastala,
tad se Ive dvoru opremija.
Kada dojde nakraj sinja mora,
tote najde čobanicu mladu
kako čuva svoje bile ovce,
kako čuva i kako popiva,
pa je Ive njojzi besidija:
"Jesi li se udavala, mlada,
čigova si roda i plemena?"
Njemu pravi čobanica mlada:
"Ja se nisam, delijo neznana,
ja se nisam dosad udavala
jer san jadna sirota divojka!"
Na to jon je Ive besidija:
"Ja ću tebe, mladu, odljubiti!"
Moli mu se sirota divojka:
"Nemoj toga meni učiniti
jer ja oću boga umoliti
da on maglu na zemljicu spusti,
u magli će šara zmija biti
pa ćeš od nje junak poginiti."
Govori mu njegovu družina:
"Ti ne diraj, Ive Senjanine,
ti ne diraj sirote divojke,

²⁸ Obljuba siromašne djevojke, CD-ROM Klasici hrvatske književnosti/Pjesništvo; Bulaja naklada. Zagreb, 2000.

²⁹ Motiv zmije kao motiv najvećeg zla spominje se već u Knjizi postanka, kao i gavran (Postanak 8:7) kojega je Noa slao da bi vidio je li se tlo već osušilo. Nažalost, gavran mu je uvijek, vraćajući se na arku, donosio loše vijesti. U Levitskom se zakoniku gavran smatra odvratnom životinjom (Levitski zakonik 11:15), kao i na mnogim drugim mjestima Biblije. Jedino „neutralno“ spominjanje gavrana nalazi se u Pjesmi nad pjesmama gdje se rabi u smislu pjesničke poredbe. Stup od magle pomutio je orijentaciju faraonovoj vojsci u Knjizi izlaska, što je moguće interpretirati i kao pomućen um i razum

jer je teška kletva divojaška,
a nabaška sirote divojke!"
Na to Ive haje i ne haje
ven odljubi sirotu divojku.
Boga moli sirota divojka,
da se magla na zemljicu spusti,
da u magli šara zmija bude
pa da od nje pogine Ivane.
Bog joj čuja od srca molitvu,
spustila se magla na zemljicu
i u magli zmija šarovita
pa se Ivi vije oko vrata
oće Ive od nje poginiti.
Tad mu kaže družina ostala:
"Jesmo li ti, Ive, govorili
da ne diraš sirote divojke,
da je teška kletva divojaška,
a nabaška sirote divojke,
boje ti se u more baciti
neg sirotu mladu odljubiti.
Povij nami, Senjanine Ive,
šta ćemo ti majci kaživati?"
Govori in od Senja Ivane:
"Vi povijte mojoj staroj majci
da ću joj se dvoru zavratiti
kad urodi javor s jabukami,
kad obili perje na gavranu,
kad procvati ruža u kamenu!"
To izusti i dušicu pusti.
(Otok Žirje.)

Dakle, posve se jasno vidi da se uz narodne junake u kriznim životnim situacijama tek ponekad javljaju biblijski motivi zbog toga što bi uporaba biblijskih motiva uglavnom trebala proizlaziti iz opredijeljenosti epske junačke pjesme za etičke vrijednosti. Kako se narodni junaci ne ponašaju u skladu s njima, oni izostaju, no sada je zanimljivo promotriti zašto se to događa.

Razlozi supstitucije etičnosti motivima junaštva

U knjizi *Ogledi iz opće etnopsihijatrije* Georgesa Devereuxa u članku naslova *Društveni negativizam i krivična psihopatologija* nalazimo neposredne potvrde koje objašnjavaju ponašanje i naših narodnih junaka.³⁰ Naime, u kriznim situacijama kao što su rat, prirodne katastrofe, ali i neke socijalne turbulencije kao što je npr. egzodus ili prisilna emigracija, u kolektivu se javlja osjećaj tjeskobe i anksioznosti. Devereux tvrdi da se takvi osjećaju nužno psihološki sublimiraju pomoću uobičajenih, normalnih, načina, ali se mogu sublimirati i uz pomoć kriminalnog i devijantnog ponašanja. „Tako neki pojedinci izabiru (redovito nesvjesno) određeni odstupajući i/ili kriminalni simptom kao najprihvatljivije sredstvo za umirenje svoje tjeskobe i razrješavanje vlastitog sukoba“ (Devereux, 1992, 133). Dalje tvrdi da devijantno kriminalno ponašanje ima iste korijene kao i ono koje to nije te „da se razlikuju samo u jednom, ali odlučnom vidu: onom društvenog negativizma“.³¹ Naime, društvo je to koje određuje je li ponašanje nekog pojedinca prihvatljivo ili neprihvatljivo bez obzira je li ono devijantno ili nije.

Ukoliko je u interesu kolektiva da bez obzira na sve ostvari zajedničkog zaštitnika, narodni junak postaje neposredni „proizvod“ društva kojega predstavlja, noseći u sebi i sve etičke zasade toga društva, ali i sva negativistička obilježja koja su proizvod anksioznosti. Zbog toga ukoliko se takav junak mora ponašati neetično kao i njegovi neprijatelji, i taj će sloj društvenog negativizma biti psihološki sublimiran, ali će junak svejednako biti ili udaljen od temeljnih načela etičnosti te će za svoje ponašanje biti kažnjen. Zajednica tako postaje ambivalentna, dopušta da junaci kojima se na neki način divi, budu kažnjeni, štoviše, ta se situacija uzima zdravo za gotovo.³²

Sankcioniranje takvog ponašanja je vidljivo prema tome što se s jedne strane razvija poštovanje spram takvog junaka, ali, s druge strane, takav junak već za života mora na neki način okajati svoj grijeh, trpjeti, odnosno biti *lišen Božje milosti*: tako jedino što mu preostaje jest živjeti jedino sa svojim junaštvom koje mu je donijelo društveno priznavanje (Zamarovský, 1989,134).³³ Iz navedenih je

³⁰ G. Devereux, Društveni negativizam i krivična psihopatologija, vidi u: G. DEVEREUX, *Ogledi iz opće etnopsihijatrije*, Naprijed, Zagreb, 1992., vidi još: <http://www.ethnopsychiatrie.net/GDengl.htm>

³¹ Isto.

³² Možda bi se interpretacijom te pojave moglo doći do zaključka da zajednica na taj način simbolično iskupljuje vlastite grijehe, slično kao što se čini pri spaljivanju Mesopusta na utorak prije Čiste srijede?

³³ Motiv trpljenja junaka poznat još od antičke književnosti, kao što je to npr. u slučaju Herakla, jer da bi junak bio poštovan u narodu po svojim junačkim djelima, on mora često riskirati svoj život, mora živjeti u neprestanoj pogibelji po čemu zapravo treba biti sličan narodu. Jedino se od društvene skupine mora razlikovati po bezglavoj hrabrosti.

primjera posve jasno vidljivo da se narodna junačka pjesma strukturira upravo na navedeni način, odnosno točno određeno, kako bi time što dojmljivije izrazila te ujedno i supstituirala, u procesu psihološke sublimacije, društvenu tjeskobu, strahove i frustracije. Tako se primarno supstituiraju, naglašeno neosporne (!), etičke kategorije koje proizlaze iz *Biblije* što je vidljivo na sadržajnim razinama prema odnosu narodnih junaka prema Bogu, prijateljima i društvu. S druge strane, kada se biblijski motivi ipak pojavljuju u junačkome pjesništvu, supstitucija se događa putem uporabe tih motiva striktno u frazeološkome smislu te se tako semantički ne povezuju s etičkom semantikom biblijskih tekstova.

Dakle, patnja, tjeskoba i strah oduvijek su tražili utjehu u Bogu, a molitva je izravni razgovor s njim. U pjesmi Nikole Milićevića (1922-1999)³⁴, *Molitva*, premda nekoliko stoljeća nakon turskih osvajanja, možemo pronaći sličan paradoks kao i u narodnom pjesništvu. Vjera je izravno suprotstavljena nevjeri, u jednom te istom diskurzu. Bez obzira što se ovdje radi o umjetničkoj, a ne narodnoj književnosti vidljivo je kako je Bog čovjeku i blizak i dalek u isto vrijeme. Koje će opredjeljenje prevagnuti na toj razulji, određuje trenutak, mjesto i čitatelj s *darom* za razumijevanje teksta i poruke biblijske stvarnosti.

Kao prognanik, evo me gdje molim
promrzle duše naježene kože
vapaj mi drhti u rukama golim.
I ta molitva do srži me truje
Gorčinom svojom. Strašno je, moj Bože,
Kad te moli tko u te ne vjeruje.

Zaključak

U zaključku se na temelju svega može reći kako zaista postoji generalna strukturna podudarnost između uporabe biblijskih motiva i etičkih postupaka narodnih junaka s obzirom na neke temeljne činjenice koje proizlaze iz etnopsiholoških istraživanja: ukoliko junak postupa moralno, uz njega se vežu i biblijski motivi koji sami po sebi nose etička obilježja, a ukoliko ne, oni ili izostaju, ili bivaju uporabljeni kao fraze čime njihova semantika biva „zaključana“ i usredotočena na značenje fraze, a ne na biblijski kontekst.

³⁴ Ugledni hrvatski pjesnik, prevoditelj i redoviti član HAZU.

Korištena literatura:

- Auerbach, Erich. (1968) *Mimesis*. Nolit, Beograd.
- Baloban, Stjepan. (1977) *Etičnost i socijalnost na kušnji : socijalna problematika u Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- Biblija*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.
- Bošković-Stulli, Maja. (2005) *Od bugarštice do svakidašnjice*, Konzor, Zagreb.
- Čirić, Josip; Kovačević, Ruža. (2006) "Kompjuterska paradigma kognicije – Pogled iz filozofije uma" *Acta Iadertina*, 3(2006).
- Devereux Georges. (1992) *Ogledi iz opće etnopsihijatrije*. Naprijed, Zagreb.
- Frye, Northrop. (1985) *Veliki kod(eks): Biblija i književnost*. Prosveta, Beograd.
- Galović, Milan. (2000), „Svjetlo, slika i božanska tama“. *Filozofska istraživanja*, 20(2000)2-3.
- Holman Bible Dictionary* na:
<http://www.studylight.org/dic/hbd/view.cgi?action=Alpha&letter=E>
- Joha, Zdenko. (2003) „Teološke zasade na kraju 20. stoljeća“. *Filozofska istraživanja*, 20(2000)2-3.
- Klasici hrvatske književnosti-pjesništvo*, CD-ROM, Bulaja naklada, Zagreb, 2000.
- Menac, A.; Fink-Arsovski, Ž.; Venturin, R. (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- Pavlini zbornik*. U: CD-ROM *Klasici hrvatske književnosti/Pjesništvo*; Bulaja naklada. Zagreb, 2000.
- Piskač, Davor. (2007) „Funkcija invokacije u hrvatskoj usmenoj književnosti“, *Riječ*, 13(2007)3.
- Piskač, Davor. (2007) „Glagoljska apokrifne priče i legende u novom obzorju promišljanja“, *Riječ*, 13(2007)3.
- Piskač, Davor. (2007) „The Aesthetic Function in Oral Literature“. *Narodna umjetnost*, 44(2007)1.
- Piskač, Davor. (2008) „The Typology of Biblical Invocations on the Examples of the Psalms and the *Song of Songs*“, *Narodna umjetnost*, 45(2008)1.
- Rapo, Vesna; Vuk, Tomislav; Rebić, Adalbert; Kožić, Maja; Milinović, Dino; Mirković, Marija; Belaj, Vitomir; Laszlo, Želimir. (1998) *Biblija - izvor religija i kultura*, Hrvatsko društvo folklorista, Zagreb.
- Strašek, Milan. (1929) *Junačke narodne pjesme hrvatske i srpske*. Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora. Zagreb.
- Strohal, Rudolf. (1917) *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*. Lav. Weiss A.. Bjelovar.
- Šimundža, Drago. (2004) *Bog u djelima hrvatskih pisaca*. Matica hrvatska, Zagreb.
- Škiljan, Dubravko. (1987) *Pogled u lingvistiku*. ŠK, Zagreb.
- Tanjić, Željko. (2003) „Elementi kršćanske baštine u stvaranju ujedinjene Europe“, *Nova prisutnost*, 1(2003) 1.
- Zamarovský, Vojtech. (1989) *Junaci antičkih mitova*. Školska knjiga, Zagreb.

Dr. sc. Davor Piskač
Hrvatski studiji
Zagreb
davor.piskac@zg.t-com.hr

Substitution of Bible's ethical motifs with motifs of heroism in oral literature

Summary:

Because of the influence it used to exert through Christianity on the living moral practice of the Western culture, the Bible can in the context of the European culture be regarded as the main resource of ethics and morality. Thus, it's interesting to analyse the use of biblical motives in the epic heroic oral literature through relation towards the folk hero. As the hero is the symbol of community defender against any negative influence, his behaviour in the community is always justified. So, biblical motives always appear with the folk hero if his behaviour is moral and in congruence with biblical ethics. Yet, if the folk hero behaves in congruence with ethical principles but goes beyond the boundaries of morality, biblical motives don't emerge. In the folk literature this is explained with ethnopsychological reasons that lie in the foundations of any community.

Key words: Bible, biblical ethics, folk hero, boundaries of morality, oral literature